

ساختمان دانشسرای مقدماتی تهران؛ نماد گذار ایران از سنت به نوگرایی

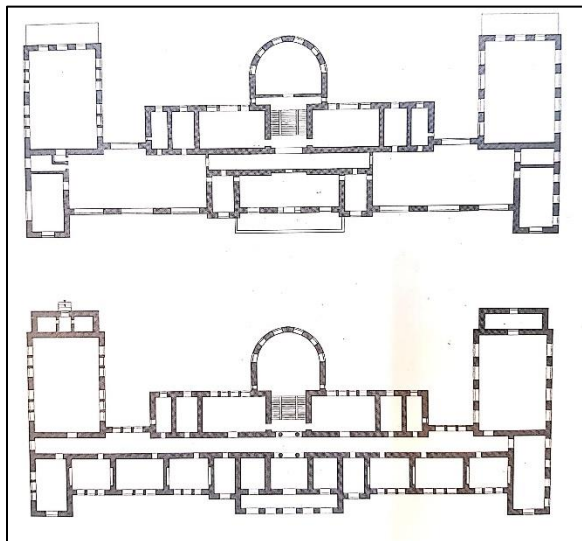
در سال ۱۳۱۰ خورشیدی زمینی وسیع و مسطح به مساحت ۲۴۰۰۰ مترمربع از زمین‌های بیرون حصار ناصری تهران و در بالای دروازه دولت به منظور احداث ورزشگاه خریداری گردید. این زمین به مدت ۳ سال محل ورزش فوتبال دانش‌آموزان سال سوم متوسطه تهران بود تا اینکه در سال ۱۳۱۲ پس از وضع قانون تربیت و دستور مجلس شورای ملی مبنی بر ساخت ۲۵ دانشسرای مقدماتی، این زمین برای احداث دانشسرای مقدماتی تهران اختصاص داده شد. برنامه ساخت این بنا در سال ۱۳۱۳ به نیکلای مارکف معمار برجسته آن دوران که سابقه ساخت مراکز آموزشی جدید مانند: کالج آمریکایی‌ها، مدرسه دارالفنون جدید، مدرسه فلاح، دبیرستان انوشیروان دادگر و دبیرستان فیروزبهرام را داشت واگذار گردید. عیسی صدیق که مدتی در آن دوره وزیر فرهنگ بوده در کتاب خاطرات خود با عنوان «یادگار عمر» به تفصیل مراحل احداث دانشسرا را شرح داده است. عناصر کاربردی در معماری مارکف تاق جناغی، ستون و نیم‌ستون، کاشی‌کاری تزیینی، پنجره‌های چوبی و محورهای کشیده در دو جانب است. ساختمانیه مورد علاقه او نیز آجر است. وی در سبک‌های نوهخامنشی، آرت دکو، نئوکلاسیسم اروپایی ساختمان‌هایی طراحی کرده ولی بخش عمده کارهای او به پیروی از اسلوب سبک تلفیقی ایرانی- مدرن (نئوکلاسیسم ایرانی) برپا شده است. مساحت

زیربنای ساختمان مارکف ۲۳۳۵ مترمربع است و در اواسط دی ماه سال ۱۳۱۴ کار ساخت آن به پایان رسید و در تاریخ ۱۷ دی سال ۱۳۱۴ توسط رضاخان و مسؤولین آموزشی وقت به طور رسمی گشایش یافت. این ساختمان ۲ طبقه و هندسه حجمی آن متقارن است ولی در سال‌های بعد الحاقاتی در بخش غربی آن افزوده شده است. نقشه ساختمان قابل مقایسه کلی با نقشه دبیرستان البرز است. سازه در نمای خود یک ایوان نسبتاً مرتفع با پنج تاق جناغی و پلکان ورودی سنگی دارد. بر روی ایوان بالکنی وجود دارد که در ورودی آن از طبقه دوم راه می‌یابد. در نمای کلی ساختمان از دو بازوی بزرگ در طرف شرقی-غربی برای کلاس‌های درس و دفاتر و کتابخانه تشکیل شده و در وسط جبهه شمالی آمفی-تاتر با انحنای نیم دایره قرار دارد. پنجره‌های ساختمان نیز مانند سایر آثار مارکوف با تاق جناغی اجرا و در میان هر تاق یک نیم‌ستون گچی با سرستون مقرنسی اجرا شده است که مشابه این پنجره‌ها در مدرسه دارالفنون و البرز نیز دیده می‌شود. بر روی نما تزیینات کاشی هفت رنگ خشتی و بر پیشانی ایوان کتیبه نستعلیق «توانا بود هر که دانا بود» و همچنین بر پیشانی طبقه دوم کتیبه‌ای با ذکر نام پادشاه وقت وجود داشته که پس از انقلاب نابود و در دهه ۹۰ با کتیبه نستعلیق «چنین گفت پیغمبر راستگوی ز گهواره تا گور دانش بجوی» جایگزین شده است. کاشیکاری نیز توسط استاد حسین

بنا نیز به صورت لچکی و کتیبه‌ای اجرا شده است. سطح نمای اصلی نیز کاملاً صاف است و عمق و بعد در آن دیده نمی‌شود. در دهه ۱۳۹۰ خورشیدی این اثر تاریخی توسط استاد اکبر تقی‌زاده اصل مورد مرمت و استحکام‌بخشی قرار گرفت.

عکس نیکلای مارکوف معمار ساختمان میراثی پروین اعتصامی

نقشه ساختمان میراثی پروین اعتصامی

کاشیپز (خاک‌نگار مقدم) اجرا شده است. در طبقه اول و ورودی ساختمان یک هشتی چهارستونه با سرستون مقرنسی وجود دارد که به سه طرف راه می‌یابد. در دو جهت مشرق و مغرب هشتی دو جناح ساختمان و در روبرو پلکان و آمفی‌تئاتر و سفره‌خانه قرار دارد. در طبقه اول یک تالار خطابه، یک تالار ورزش، دو آزمایشگاه فیزیک و شیمی، یک کتابخانه، آسایشگاه و حمام و سرویس بهداشتی، یازده کلاس درس و دفاتر مسئولین وجود داشته است. راه پله مرکزی نیز به صورت رفت از وسط و برگشت از طرفین با نورگیر سقفی می‌باشد. در طبقه دوم دو خوابگاه بزرگ در انتها دو جناح و دو اتاق مراقبت، دو رختکن و روشویی، حمام و موزه طبیعی، یک اتاق رسم و یک سالن پذیرایی داشته و باغ نیز زمین تنیس، بسکتبال، فوتبال و حوض داشته است. بنای دانشسرا دارای نظم خطی محوری است که با تکرار و تقارن شکلی چشم‌نواز به خود گرفته است. نام بنا در دوره‌های گوناگون متفاوت بوده است. در دوره‌های به آن ساختمان مرکزی دانشسرا و سپس ساختمان طبیعی می‌گفته‌اند. در سال‌های پس از انقلاب که ساختمان‌های اداری و آموزشی جدیدی برای دانشگاه تربیت معلم (خوارزمی) در حصارک ساخته شد به تدریج این بنا از رونق گذشته خود افتاد و به یاد روزگار ریاست پروین اعتصامی شاعر نامدار معاصر بر کتابخانه دانشسرای عالی در باغ نگارستان، نام پروین اعتصامی بر آن نهادند. نظم عمومی سازه کلاسیک و در زمره آثار معماری آرت دِکو قرار دارد. مصالح ساخت آن عمدتاً آجر است و نیم‌ستون‌ها و ستون‌ها و سرستون‌ها با گچ اندود شده‌اند. کاشی‌کاری نمای